

Viva la revolución!

Katalin Miklóssy

Vallankumouksen käsite on kompleksisuudessaan äärimmäisen kiehtova vaikkakin vaikeasti määriteltävä termi. Se kuvastaa historiallista ilmiötä, joka yhtäältä asettuu aikansa kontekstiin nivoutuen muihin historiallisiin prosesseihin, mutta toisaalta sille annettu merkitys muuttuu ajassa jatkuvasti. Ehkä ainoa historioitsijoiden kesken yleisesti hyväksytty käsitys vallankumouksesta on, että se on jonkinlainen laajamittainen ja radikaali mullistus. Näkemykset eroavat jo siinä, miten mullistuksen merkitys ymmärretään yhteiskunnan näkökulmasta. Onko kyse pääasiassa vanhojen rakenteiden tuhoamisesta, sekasorrosta ja anarkiasta, jonka saa aikaan yhteiskunnassa kytevä turhautuneisuus vallalla olevaan tilanteeseen, kuten esimerkiksi Charles Tilly (1993) tulkitsee. Vai onko vallankumouksen määrittelyssä tärkeämpi kiinnittää huomiota siihen muutokseen, johon se perimmäältään tähtää, vaikka se ei sitä välttämättä saavutakaan.

Käsitteen ymmärtämisen kannalta on tärkeää huomata, että on tyyppiesimerkkejä, kuten Ranskan suuri vallankumous 1789 tai Venäjän 1917 bolševikkivallankumous, joiden perusolemuksesta vallitsee historioitsijoiden piirissä yhteisymmärrys. Vaikka niiden sisältöanalyysi saattaakin muuttua tulkinnoista riippuen, niiden ydinluokitus vallankumoukseksi ei. Se on tapa kiertää käsitteen määrittelyä vaikeus, jolla yritetään yksinkertaistaa ja selkeyttää muuten

varsin moniselitteistä termiä tarjoamalla johdattelevia vertailukohteita ja sitä kautta selitysmalleja. Mallina esitetään usein joku auktoriteetti, jota on vaikea kyseenalaistaa mallin arvostuksesta johtuen. Mallin käyttöön liittyy lisäksi valikoivuus niin, että mallit esitetään täydellisinä, jolloin niitä ei tarvitse määritellä tyhjentävästi. (Perelman 1996, 125–126.)

Kuitenkin sanan etymologiaa tarkasteltaessa voidaan huomata, että suomenkielinen vallankumous asettaa aivan liian ahtaat rajat verrattuna latinankieliseen alkujuureen verbistä (*revolvo*, *revolvere*) johdatettuun versioon, jonka merkityksiä ovat muun muassa ”kiertokulussaan palava, palauttaa, kehittää, uudelleen kertoa, yhä uudelleen miettiä”. Latinasta sana levisi myöhemmin 1300-luvulla *revolutio* muodossa niin romaanisiin kuin germaanisiin kielisiin tarkoittaen alussa *kiertokulkua* ja *kiertämistä* liittyen taivaankappaleiden liikkeeseen. Poliittisen vivahteen ”suuri muutos, mullistus” se sai vasta 300 vuotta myöhemmin. (Onions 1966, 764; Online Etymology Dictionary.) Almond muistuttaa silti, että sana merkitsi poliittisessä käytössä alun perin 1600-luvulla ”paluuta luonnolliseen järjestykseen hetkellisen mullistuksen jälkeen” sisältäen vahvan viittauksen pysyvyyden ja vakauden tärkeyteen yhteiskunnassa. (Almond 1999, 9–10.)

Kun otetaan huomioon, että vallankumous käsitteenä on ajassa alati muuttuva, tarkkoja rajoja karttava termi, sanan alkuperäinen ”kiertokulku” merkitys saavuttaa käsitteen ydinolemuksen ehkä parhaiten. Muutoksen määrittely aiheuttaa

nimittäin uusia kysymyksiä: miten muutosta mitataan? Kuinka radikaali ja laajamittainen sen pitää olla täyttääkseen vallankumouksen kriteerit? Pitäisikö sen ylipäätään saavuttaa päämääränsä, vai suhtaudutaanko epäonnistuneeseenkin kumoukseen samalla tavalla? Entä aikaperspektiivi, millä aikavälillä sen on tapahduttava ja millä intensiteetillä? Onko esimerkiksi useita vuosikymmeniä kestävä asteittainen, mutta kokonaisvaltainen muutos vallankumouksen yksi muoto? Vallankumous käsitteenä on kuitenkin alati läsnä oleva: sitä selitetään, rekonstruoidaan ja käsitteellistetään aina vain uudelleen. Koska siihen palataan tietyin väliajoin uusien tulkinnoin, se myös palaa aaltoilevana ajassa, kiertää meitä vaatiessa uutta merkitystä.

Itse tarkastelen tässä vallankumousta konstruktiiivisesta lähtökohdasta käsin ja pyrin hahmottamaan muutaman esimerkin kautta miten sitä voidaan lähestyä tutkimalla muutoksen merkitystä ajallisesti ja laadullisesti. Vertailen eri

aikakausien, lähtökohdiltaan hyvinkin erilaisia kumousprosesseja Unkarissa: 1956 -kansannousua, 1989 -järjestelmänvaihdosta ja syksyn 2006 mellakoita. Ne ovat mielekkäitä tutkittavia jo senkin takia, koska niihin ei pelkästään liitetä hanakasti vallankumous-nimitystä, vaan myöhempien määritelmän käyttöjen perusteena esiin nostetaan aiempia vallankumouksellisia tapahtumia. Vallankumoukset ovat siten merkitykseltään sidoksissa keskenään. Aiheen ajankohtaisuutta korostaa se, että maaliskuun 15. päivän tienoille 2007 osattiin etukäteen odottaa mielenosoituksia ja levottomuuksia. (Magyar Nemzet 3.3.2007; Népszabadság 8.2.2007; Népszabadság 5.3.2007.) 15.3. on yksi Unkarin kolmesta vuosittaisesta kansallispäivästä, jolloin muistetaan unkarilaisten vallankumousta ja vapaustaistelua 1848–1849 Habsburgien ylivaltaa vastaan. Taas kerran vallankumouspäivä, joka tarjoaa tilaisuuden sen merkityssisällön poliittiseen hyväksikäyttöön.

Muutoksen mitta

Vallankumous käsitteenä peilaa meidän ymmärrystämme muutoksesta. Perinteisesti on ollut tapana ajatella, että vallankumouksessa on kyse rajusta ja yhtäkkisestä murroksesta historiallisessa jatkuvuudessa. Törmäys entiseen käsittää usein väkivaltaa, mutta ei kuitenkaan edellytä sitä. Alexander Motyl kiteytti kolme pääelementtiä, joiden olemassaolo määrittelee sen, onko joku mullistus luokiteltava vallankumoukseksi vai ei. Hänen mukaansa olennaisimpina tekijöinä ovat muutoksen laaja-alaisuus, syvällisyys ja tapahtumien ripeys. Laaja-alaisuudella hän tarkoittaa sitä, että transformaation pitäisi koskea ainakin yhtä yhteiskunnallisen elämän pääaluetta: poliittista, taloudellista, sosiaalista tai kulttuurista sfääriä. Mielestäni on silti aika epätodennäköistä, voimmeko erottaa yhteiskunnallisten osa-alueiden mullistuksen toisistaan hermeettisesti ja kuvitella tilannetta, jossa se tapahtuu pelkästään yhdellä sektorilla vaikuttamatta toisiin. Motylin ”muutoksen syvällisyys” määritelmä viittaa perinpohjaiseen rakenteelliseen ravisteluun, ja ”nopeus” kriteeri tapahtumien intensiteettiin. (Motyl 1999, 21–36.) Tässä artikkelissa haluan haastaa Motylin määritelmät muutoksen radikaalista luonteesta ja sen aikadimensiosta.

Mikä saa aikaan vallankumouksen? Mullistusten laukaisevat tekijät vallankumousteoriat ovat perinteisesti jakaneet jokseenkin yksimielisesti taloudellisiin, sosiaalisiin sekä kansainvälisiin syy-yhteyssuhteisiin, jotka pakottavat poliittiset voimat liikkeelle. (Tismaneanu 1999.) Näissä teorioissa – tietysti eri painotuksin – nousee esiin yhtäkkäinen, dramaattinen muutos (yksittäinen poliittinen päätös, talouden alamäki, elintason romahdus, kansainvälisen aseman äkkinäinen muutos), johon yhteiskunnassa jo valmiina olevat muutosvoimat (puolueaktiivit, uuden nousevan luokan älymystöedustajat, oppositio) reagoivat ja mobilisoivat laajat yhteiskuntakerrokset toimintaan. Tämä edellyttää, että yleinen tyytymättömyys vallitsevaa hallintoa vastaan on kytenyt jo jonkin aikaa, eli on olemassa yhteiskunnallinen tilaisuus radikaalille mullistukselle.

(Chirot 1999, 19–50.)

Itse käsitän vallankumouksen pääasiassa poliittiseen muutokseen tähtäävänä toimintana, joka kohdistuu vallan ytimeen ja on merkinä legitimaatiokriisistä. Unkarissa vuosien 1956, 1989 ja 2006 tapahtumat olivat osoitus tyytymättömyydestä vallanpitäjiä kohtaan suhteessa heidän hallintotapaansa ja talouspolitiikkaansa. Autoritääristä järjestelmää ja epäonnistunutta taloudenhoitoa vastustavana 1956 ja 1989 liikkeet muistuttavat kiistatta toisiaan huolimatta aikakauden, kansainvälisen ja kansallisen kontekstin erilaisuudesta. 2006 syksyn levottomuudet taas alkoivat, kun sosialistipääministeri Ferenc Gyurcsányin puhe puolueensa parlamenttiryhmän sisäisessä kokouksessa vuosi julkisuuteen. Siitä kävi ilmi, että huhtikuun 2006 vaalit voittanut Unkarin Sosialistipuolue ja syyskuusta 2004 lähtien pääministerinä toiminut Gyurcsány olivat valehdelleet jo pitkään talouden todellisesta tilasta. Valehtelun myöntäminen vaalien yhteydessä voi kyseenalaistaa vaalivoittajan legitimaation. Jos vaalikampanja nimittäin rakentuu valheelle, se tarkoittaa sitä, että äänestäjiä huijattiin tekemään äänestysratkaisut epärehellisin keinoin. (Miklóssy 2006, 527–529.)

Siihen, että voidaan puhua vallankumouksesta normatiivisessa mielessä, tarvitaan osoitus siitä, että muutoshalun takana on laajempia kansankerroksia. Varsinaista muutosta voi orkestroida verrattain pienikin piiri, mutta jos siltä puuttuu joukkokannatus, se ei ole muuta kuin vallankaappaus muuten legitimiä vallanpitäjää vastaan. Toisin sanoen vallankumous on kansankeino pyrkiä päättämään omista asioistaan nostamalla uusia edustajia valtaan ja muokkaamalla välillisesti institutionalisia rakenteita. Kyse ei välttämättä ole demokratian absoluuttisesta tai maksimaalisesta toteutumisesta, vaan kansanvaltaisuuden suhteellisesta lisääntymisestä verrattuna kumousta edeltäneeseen tilanteeseen. Siten muutoksen on koskettava vallan rakenteita, jotta sitä voisi nimittää vallankumoukseksi.

Yksiselitteisesti tällainen radikaali ja kokonaisvaltainen transformaatio oli 1989 sosialismin romahdus Itä-Euroopassa, vaikkakin Unkari

muodosti siinä erikoistapauksen. Sen järjestelmänvaihdos ei ollut kansan laajempien osien liikkeellepanema, vaan valtaapitävän ja vallan haastavan eliitin keskinäisen sopimuksen seuraus. Valtapuolueen sisäisen opposition muodostaneet ns. reformisti-kommunistit, vaativat, että puolue aloittaa välittömän dialogin yhteiskunnan kanssa ja etsivät tietä oppositioliikkeisiin. (Vrt. kaksi kokoavaa näkemystä aiheesta O'Neil 1998 ja Novák 2002.) Unkarissa oppositio on ollut vallan haastajana heikko. Se rakentui pääasiassa tieteen ja taiteen aloilla toimivien toisinajattelijoiden varaan, jotka alkoivat muodostaa löysähköä verkostoa 1970-luvun toisella puoliskolla. Opposition eri linjaukset kiteytyivät niin kutsutuiksi protopuolueiksi tai puolueiden alkioiksi kuitenkin vasta 1987–1988 ja ne järjestäytyivät varsinaisiksi puolueiksi järjestelmän vaihdoksen prosessissa 1988–1989. Opposition edustajat julistivat itseoikeutetusti edustavansa kansan mielipiteitä puoluekoneistoa vastaan. Nämä eri ryhmät löysivät tien neuvotteluihin ja kesäkuussa 1989 Kansallisen Pyöreänpöydän ääreen istuutuivat uudistushaluinen valtiopuolue ja oppositio sekä kansalaisjärjestöjen edustajat luomaan puitteet pluralismille ja demokratialle. (Romsics 2000, 520–534, Ripp 2006, 497–520.) Vallassa tapahtuva muutos oli muodollisesti elitistisuonteinen, vaikka lopputulos pitkällä tähtäimellä lisäksi rakenteellisesti kansanvaltaisuutta. Sen todistivat kevään 1990 ensimmäiset monipuoluevaalit ja niitä seurannut demokratiakehitys.

Toinen kysymys on tietysti se, kuinka laaja kannatuksen pitää olla, jotta välttyttäisiin vallankaappauksen leimalta. Mikä on riittävä määrä, johon legitimaatio voidaan perustaa? Unkarin 2006 mellakat olivat juuri tällainen, varsin vaikeasti määriteltävissä oleva tapahtumaketju. Unkarin kaksinapaiseksi muuttuneessa poliittisessa järjestelmässä oikeiston johtava puolue Fidesz hävisi jo toisen kerran peräkkäin vaalit keväällä 2006. Nyt marginaali oli jo suurempi kuin 2002. Koska Fideszin oppositiopolitiikka on päätenyt umpikujaan, se on kehottanut kannattajiaan suoraan toimintaan. (Miklóssy 2006, 527–529.) Gy-

urcsányin yllämainittu puhe oli kätevä syy lietsoa levottomuuksia kyseenalaistamalla hallituksen legitimaatio. Fideszin kannattajia on 2006 vaalitilastojen mukaan äänestäjistä 42,49 prosenttia (Országos Választási Iroda), joten heillä on hyvä pohja haastaa vallanpitäjiä. Silti nykyhallituskoalitiota kannatti 54,4 prosenttia ihmisistä (Országos Választási Iroda). Kysymyksessä on tarkalleen ottaen vähemmistön edustajien kapina enemmistön edustajia vastaan. Minkä tyyppistä legitimaatiota tässä siis tavoitellaan?

Max Weberin mukaan legitimaatiokäsitteen analyysissä on huomioitava sen kaksi eri tasoa: on erotettava toisaalta yhteiskuntajärjestelmän kokonaisvaltainen legitimaatiokysymys (Ordnung) ja toisaalta vallan harjoittamiseen eli hallintoon liittyvät ongelmat (Herrschaft). (Weber 1956, 11–30.) Muutosvaatimuksen laukaisee yleensä ihmisten jokapäiväisessä elämässä välittömästi tuntuva vallanpitäjien hallitsemistapa, vallan auktoriteetti, jota vastaan protestointi voi laajentua yleiseksi tyytymättömyydeksi koko järjestelmää kohtaan. Unkarin 1956 -kansannousu on hyvä esimerkki tästä. Mullistus lähti liikkeelle 23.10. rauhallisista mielenosoituksista, joissa vaadittiin stalinistisen hallintokulttuurin loppua, ihmiskasvoisempaa sosialismia, minkä takia myös monet kommunistijohdon jäsenet liittyivät vallankumouksellisiin. Radikalisoituminen, eli vaatimus siirtymisestä kokonaan toiseen systeemiin, länsimaiseen demokratiaan, tapahtui vasta asteittain kuuden päivän kuluttua 29.10.

Vuoden 2006 tilanne vallan haastamisen näkökulmasta oli toinen. Kysymyksessä ei ollut järjestelmämuutosta tavoitteleva vaatimus, eikä edes hallintotapa kokonaisuudessaan ollut kritiikin kohteena. Protesti kohdistui hallinnon käytäntöön liittyvään yksittäiseen, vaikkakin karkeaan virheeseen. Siten valtaeliitin vaihto ei sinänsä lisää kansanvaltaisuutta eikä tuo takeita, että samankaltaiset virheet eivät toistuisi vastaisuudessa. Tällaisessa tilanteessa ei tapahdu demokratian laadullista muutosta vaan kyseessä on pienen piirin vallankaappausyritys puettuna massaliik ehdinnän kaapuun.

Vallankumouksen narratiivi

Jotkut voivat huomauttaa, että muutokseen pyrkivä liike voi hakea legitimaatiota myös narratiivilla, eli saada ihmisiä ymmärtämään propagandan keinoin, miksi heidän on haluttava pienen piirin ajama vallanvaihdos. Asia on siksi tärkeä, että tässä joudutaan ottamaan kantaa siihen peruskysymykseen, hyväksytäänkö markkinoitu vallankumous vallankumoukseksi normatiivisessa mielessä? Onko sillä väliä, missä vaiheessa vallankumous saa joukkokannatuksen, kunhan sitä pystytään osoittamaan olevan joskus tulevaisuudessa?

Vallankumouksessa ei ole kyse pelkästään siitä, mitä on tapahtunut vaan, myös siitä miten sen on myöhemmin nähty tapahtuvan. Merkitysten muutos on peilikuva poliittisten asenteiden ja ajattelun muutoksesta ja se vaikuttaa omalta osaltaan historiantutkimuksen asennoitumiseen aiheeseen, vahvistaen tai muuttaen tietynlaista

tulkintaa tapahtumasta. Vallankumouksellinen kokemus voi olla pelkästään retrospektiivinen näkemys. Toisin sanoen vallankumoukset eivät ole olemassa itsestään vaan ne täytyy julistaa vallankumoukseksi – yleensä takautuvasti – jotta ne saavat hahmonsä yhteiskunnallisessa tajunnassa. Ihminen voi olla osallisena väkivaltaisiin tapahtumiin ilman, että hän pystyy tajuamaan osallisuutensa suurempaan kokonaisuuteen, yhtenäiseen merkitykselliseen tapahtumasarjaan. Arvioitaessa muutoksen merkitystä on siis vaikea perustaa vallankumouksen analyysiä vallankumouksellisten yksilökokemuksiin.

Tapahtuman julistaminen vallankumoukseksi ei välttämättä erotu ajallisesti suurestikaan varsinaisesta tapahtumasarjasta. Nimitys voi pulpahtaa esille mullistusten jossakin vaiheessa johto- tai taustahahmojen toimesta. Tällainen tilanne on erityisen todennäköinen sellaisessa kansallisessa kontekstissa, jossa vallankumouksella on merkittävä asema historiakulttuurissa. Histo-

riakulttuuri on yhteiskunnan historiatietoisuus, joka rakentuu paitsi ammattihistorioitsijoiden välittämistä menneisyystulkinnoista, myös tavallisten ihmisten käsityksistä, yksilön tai yhteisön muistiin pohjautuvista tarinoista, sekä poliittisiin tarkoituksiin tuotetuista diskursseista.

Unkarissa vallankumousperinteellä on tärkeä asema kansallisessa identiteetissä, sillä se konkretisoi patriotismin käytännön aspektia. Kaksi kolmesta kansallispäivistä kunnioittaa jonkun vallankumouksen muistoa: yllä mainitun 15.3. lisäksi 23.10. on vuoden 1956 kansannousun vuosipäivä. 1956 -tapahtumilla oli tietoisia yhteyksiä tähän muistiperinteeseen, jonka korostaminen oli merkityksellinen yhteishengen luomisessa. Vuoden 2006 tapahtumat taas ajoitettiin tietoisesti kansannousun 50-vuotisjuhlallisuuksien yhteyteen.

Mitä lähempänä ajallisesti jokin tapahtumasarja on, sitä suurempi on todennäköisyys, että viralliset historiankirjoitukset ja ruohonjuuritason muistipohjainen yhteisökäsitys törmäävät vastakkain. Lähimenneisyys on juuri muistettavuutensa vuoksi poliittisten tarkoitusten sekataravarasto. Kun otetaan huomioon, että uudelleen nimeäminen merkitsee aina samalla myös uudelleenkäsittämistä, on retrospektiivisellä nimeämisellä valtava voima, joka saattaa jopa laukaista yhteiskunnallis-poliittisen mullistuksen. Unkarissa uuden aikakauden alkua merkitsi kommunistijohtoon lukeutuvan Imre Pozsgayn radiohaastattelu tammikuussa 1989. Hän puhui vuoden 1956 tapahtumista ”kansannousuna” sen sijaan, että olisi pitänyt kiinni puolueen virallisesta kannasta, jonka mukaan se oli nimetty ”vastavallankumoukseksi”. (Pozsgay 1998, 155–197.) Sanoilla oli tässä tapauksessa erityisesti suuri merkitys – eikä se johtunut pelkästään sosialismin poliittisen retoriikan valtakaudesta. ”Kansannousu” nimittäin kyseenalaisti Kádárin ja hänen seuraajien kommunistihallinnon oikeutuksen. Kommunistitkin olivat tarkkoja siitä, että he edustivat periaatteessa kansan tahtoa, sillä järjestelmän olemassaolo perustui tähän oletukseen ja siksi 1956 -kansannousu oli virallisesti nimetty vastavallankumoukseksi. Se

oli ikään kuin vastamalli, joka retoriikassa toimii nimensä mukaisesti varoittavana esimerkkinä, jonakin jota ei tule missään tapauksessa jäljitellä. (Perelman 1996, 125–126.) 1956 tuomittiin sovinistiseksi ja nationalistiseksi pyrkimykseksi, ja sen syiksi määriteltiin kapitalistisen järjestelmän yhä elossa olevat jäänteet yhteiskunnassa. (A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai...1956–1962, 358–370.) Vastavallankumous tarkoitti yhteiskunnan kannalta marginaalisten viholliselementtien hyökkäystä muuten oikeutettua järjestelmää vastaan.

Kun sitten kommunistipuolueen korkeassa asemassa oleva jäsen itse julisti, että kansa todellisuudessa nousikin kommunistivaltaa vastaan, myönsi Pozsgay, että 1956 kansantahdon ilmaisun tukahduttanut järjestelmä oli väärä ja epäoikeudenmukainen. Tämä haastattelu oli ensimmäinen julkisuuteen päässyt tieto, josta suuri yleisö sai vihiä puolueen sisällä olevasta käymisprosessista ja valtataistelusta. Pozsgayn otti esiintymisellään riskin ja kokeili puolueensa sietokykyä. Uhkarohkea yritys ei vain onnistunut vaan toimi myös katalysaattorina puolueen sisäisessä muodonmuutoksessa. (Ripp 2006, 527–530.) Puolueen keskuskomitea hyväksyi sitten helmikuussa monipuoluejärjestelmän, jonka seurauksena puolue alkoi hajota sisältäpäin. (A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai...1985–1989, 277.)

Vallankumoukseen liittyy paljon romanttisia mielikuvia, joissa vallankumoukselliset eivät suinkaan ole epäsosiaalisia rettelöitsijöitä tai valtaa hamuavia omaneduntavoittelijoita, vaan tietenkin nuoria idealisteja taistelemassa epäitsekäästi suurten ihanteiden johdattamina. Mielikuvat kasvavat historiakulttuurista, usein taiteiden välittämänä, mutta ne ovat myös historiapolitiikoinnin tuotteita. Historiapolitiikalla on tärkeä rooli nimenomaan tietynlaisten mielikuvien lanseeraamisessa, ylläpitämisessä ja jatkumossa. Mellakoiden rinnastaminen vallankumoukselliseen toimintaan – kuten tapahtui 2006 tapauksessa (Magyar Nemzet 24.10.2006, HírTv 23.10.2006/Híradó21) – pyrkii tekemään järjestöjen väkivallan, tuhopoltot ja vahingon-

teot hyväksyttäväksi julkisen mielipiteen edessä. Paitsi että tämän tulkinnan avulla yritetään puhdistaa tekijöiden maine (myös oikeudellisesti), tulkinta myös kyseenalaistaa selkeästi hallituksen legitimaatiopohjan.

Vallankumouksen mielikuvan käyttökelpoisuus vakaaksi demokratiaksi uskotussa Unkarissa on silti äärimmäisen hälyttävä mittari. Se kertoo kansalaisyhteiskunnan voimattomuudesta, siitä että tavallisten ihmisten näkökulmasta poliittiseen vaikuttamiseen ja tyytymättömyyden esiintuomiseen ovat käytettävissä vain äärimmäiset keinot. Tämä paljastaa sen valtavan kuilun, joka vallitsee yhä edelleen päätöksentekijöiden ja kansan välillä 17 vuoden demokratiakehityksestä huolimatta.

Muutoksen intensiteetti

Vallankumouksen tarkastelussa sen konteksti vaikuttaa suoranaisesti siihen, minkälaisia mahdollisuuksia tarjoutuu muutoksen toteuttavuudelle, sen laajuudelle ja pysyvyydelle. Mielenkiintoista on, että molemmat, laajuus ja pysyvyys, ovat kuin ovatkin suhteellisia käsitteitä, jotka vaativat vertailua tullakseen ymmärrettäviksi.

Muutoksen analyysin kannalta on tärkeää määritellä prosessin aikasidonnaisuus, se tarkastellaanko vain lyhyellä tähtäimellä aikaansaatuja välittömiä seurauksia vai pysyvämpiä vaikutteita. Motyl on peräänkuuluttanut, että vallankumouksen erottaa reformista juuri aikamääräite, eli sen lyhytkestoisuus, jonka hän itse määrittelee viiden vuoden maksimiksi. (Motyl 1999, 25–30.) Aikarajan tiukka asettaminen vaikuttaa kuitenkin keinotekoiselta, sillä se jättää huomiotta, että vallankumous on paitsi oma prosessinsa, se voi myös laukaista toisia prosesseja. Siten vallankumouksen lopun määrittely on varsin hankala.

Tyypillinen esimerkki tästä on Unkarin tapaus 1956. Vallankumous kesti historioitsijoiden yleisen määritelmän mukaan 14 päivää (23.10. – 4.11.), mutta aseelliset yhteenotot jatkuivat vuoden 1956 loppuun asti. Vielä tammikuussa 1957 tiedetään erilaisista lakoista jopa kom-

munistihallinnon silmäterässä, pääkaupungin laitamilla sijaitsevan Csepelin Lenin tehtailta. Sittemmin vallankumouksellisten osa painui maan alle, ja sen piiristä kehkeytyi 1970-luvulle tultaessa älymystö-oppositio. Dissidentiliike toimi vaihtelevalla intensiteetillä, mutta silti koko ajan sosialismin viitekehyksessä. (Földalatti vonalok 2000, 14–36, Haraszi 2004, 74–90.) Vallankumouksen hengen henkilöitymänä oppositiolla oli myös roolinsa valtaeliitin painostamisessa muutokseen. Kádárin johto joutui tekemään enenevässä määrin poliittisia myönnytyksiä liberalisoimalla yhteiskunnallista ilmapiiriä. Miten siis pystytään erittelemään vedenpitävästi, mikä on vallankumousprosessin päätepiste?

On selvä, että vallankumouksellisella muutoksella, kuten historiallisilla tapahtumasarjoilla yleisestikin, on sekä aiottuja että ennalta arvaamattomia seuraamuksia. Tässä suhteessa Unkarin 1956-vallankumoukselliset tähtäsivät kommunistisen järjestelmän kaatamiseen ja sen epäonnistuminen neuvostojoukkojen väliintuloon tappoi välittömät haaveet liberaalidemokratiasta. Mutta oliko vallankumous epäonnistunut on aivan toinen kysymys, sillä tarkastelemme prosessia, jossa tapahtumasarja ei ole suoralinjainen, vaan päämäärät voivat vaihdella yhtäältä tilanteen ja liikkeeseen liittyneiden eri intressien mukaan.

Miten muutoksen kokonaismerkitystä voidaan siis punnita? Poliittisten päämäärien sijaan on parempi tutkia tapahtumien taustalla vaikuttavaa muutosideologiaa, eli päämäärien takana olevaa aatemaailmaa. Toteutuivatko ideaalit lopulta?

Unkarissa vallankumouksellisten nujertamisen jälkeen, välittömistä kostotoimenpiteistä huolimatta, ei tapahtunut kuitenkaan entisen hallintotavan restauraatiota vaan regiimin merkittävä muodonmuutos. Kádárin johto ei pystynyt yksinkertaisesti mitätöimään vallankumouksen merkitystä kansakunnan tajunnasta, vaan joutui koko hallintokautensa ajan tasapainoilemaan sen muiston kanssa. Kádár itse tiesi olevansa kansan silmissä vihattu mies, ulkovallan käytyri, joka tositilanteen tullen petti kansalliset arvot.

(A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes ... 1993, 40–42.) Hallitseva puolue haki vallalleen minimaalista, mutta todellista legitimaatiota 1960-luvulla aloittamallaan reformiohjelmalla. Se toteutti sosialistisen markkinatalouden mallia, joka mahdollisti kansan tarpeista nousevan kysynnän huomioonottamisen ja yksityisyritysjyyden. Reformin ensisijaisena päämääränä oli varmistaa elintason häiriötön kasvu, mutta sen ohella se tarjosi myös liberaalisempaa yhteiskunnallista ilmapiiriä. Se pehmensi järjestelmän diktatuuriluonnetta ja sai aikaan yhteiskuntasopimuksen valtapuolueen ja suhteellisen tyytyväisten kansalaisten kesken, minkä vuoksi oppositio ei saavuttanut laajaa jalansijaa yhteiskunnassa. 1980-luvulle tultaessa puolueen sisällä tapahtui sukupolvenvaihdos vanhoillisista tiukan linjan kaadereista nuoriin taloustieteilijöihin.

Uudet puolueen keskitason vallanneet ammattilaiset suhtautuivat jo varsin eri tavalla puoluejäsenyyteen. Heille ideologia ja sitoutuminen aatteeseen ei enää ollut etusijalla, vaan puolue tarjosi pikemminkin kanavan yhteiskunnalliselle nousulle ja poliittiselle vaikuttamiselle. Kádárin reformikokeilujen Unkarissa oli lisäksi selvä tilaus ammattilaisille, jotka pystyivät tarjoamaan järjeviä vaihtoehtoja retoriikan sijaan ja olivat lojaaleja Budapestille eikä Moskovalle. He saavuttivat 1980-luvulle tultaessa vaikutusvaltaa erityisesti talouden, kulttuurin ja median alalla. Uusi sukupolvi valtasi pikku hiljaa puoluetta sisältäpäin ja aikaansai siinä ajattelutavan muutoksen ja ideologisen aspektin marginalisoinnin. (Szabó 1998, 12–18, Romsics 2000, 520–534.) Kommunismin romahtaminen Unkarissa oli rauhallinen vallanvaihdosprosessi, jossa uudistushaluinen valtiopuolue ja oppositio sekä kansalaisjärjestöjen edustajat pystyivät luomaan puitteet pluralismille ja demokratialle. Tätä järjestelmänvaihdosta tutkijat nimittivät myöhemmin *refoluutioksi*, koska se on nähty vallankumouksen (*revolutio*) ja reformien yhdistelmänä. Vaikka siirtyminen demokratiaan ei tapahtunutkaan yhdessä yössä, johti hiljainen muutos hallitsevan puolueen sisällä väijäämättä järjestelmänvaihdokseen. Hiljaisella tarkoitan

institutionaalisten rakenteiden sisällä tapahtuvaa, ei niin näkyvää ja mullistavaa, mutta asteittaista ja peruuttamatonta kehitystä. (Tóth 2003, 42–78.)

Onko siis olemassa epäonnistunut vallankumous, jos se saa kuitenkin aikaan radikaaliakin muutosta pitkällä aikavälillä? Jos käsitämme vallankumouksen marxilaisen koulukunnan mukaisesti hyppäyksellisen, äkkinäisen kehityksen mahdollistajana, silloin 1956 tietysti epäonnistui päinvastoin kuin 1989-tapahtumat, joiden tulokset näkyivät jo suhteellisen lyhyen ajan kuluttua. Samaten jos punnitsemme ongelmaa liberaalien historianäkemyksen mukaisen vapauden käsitteen ja riippuvuussuhteiden kautta, analyysi pitää ulottaa myös kansallisen kontekstin ulkopuolelle. Unkarin vuosien 1956 ja 1989 vallankumoukselliset halusivat rikkoa itäblokin liian tiukat raamit. Vuonna 1956 unkarilaiset julistautuivat puolueettomaksi pääministeri Imre Nagyn johdolla, joka voidaan tulkita asteittaiseksi pehmeäksi siirtymisyrittäykseksi kohti länttä. Konfrontaatiossa Neuvostoliiton kanssa se ei olisi ollut edes mahdollista. Tässä tapauksessa Unkarin voidaan arvioida epäonnistuneen yrityksessään murtaa maan riippuvaisuus Neuvostoliitosta.

Asia ei silti ole tässäkään suhteessa näin yksinkertainen jos otetaan huomioon yllämainittu hankaluus määrittellä vallankumouksen suoranaisten vaikutusten päätepiste. Kádárin järjestelmän liberaalius ei tarkoittanut pelkästään sisäpoliittisia myönnytyksiä, vaan Unkari alkoi väljentää suhteitaan hyvin varovaisesti myös Moskovaan ja lähentyä länttä ETYK-prosessin vanavedessä 1970-luvulla. Kasvavat talous- ja kauppasuhteet lännen kanssa korvasivat taloudellista riippuvaisuutta idästä. Kysymys ei toki ollut ”rajattomasta” vapaudesta, mutta tilanne oli myös muuttunut huomattavasti verrattuna vuotta 1956 edeltävään aikaan. Muutos oli tapahtunut nimenomaan siihen suuntaan, mikä oli vallankumouksellisten alkuperäinen päämäärä.

Vastaavasti vuonna 1989 ulospääsy vallinneesta keskus-periferia -asetelmasta toteutui, mutta vain väliaikaisesti, sillä ”takaisin Eu-

rooppaan” -politiikan myötä integraatio länteen kiihtyi 1990-luvun kuluessa. Unkari liittyi 1999 Natoon ja 2004 EU:hun. Toisaalta pienten valtioiden vapauden ja riippuvuuden näkökulman järkevyyttä voidaan ylipäättään kyseenalaistaa suhteellisenä käsitteenä. Silti 1989 antoi Unkarille tilaisuuden päättää vapaasti riippuvuutensa laadusta ja siten se täyttää kansainvälisyyden toteutumisen kautta vallankumouksen normatiiviset kriteerit.

Muutos vai mullistus?

Mikä on siis vallankumous? Unkarin viimeaikaisista esimerkeistä päätellen vallankumous on vaarallinen mielikuva minkä tahansa hallinnon näkökulmasta ja käyttökelpoinen poliittinen väline kaikille hallituksenvastaisille oppositioille. Vallankumouksen käsitteen voima piilee sen alati muuttuvassa tulkinnassa, muutoksen ideassa. Tulkinnallisuuden ja poliittisen narratiivin voimaa vähättelemättä destruktiivinen mullistus kasvaa vallankumoukseksi vain jos siinä esiintyy vallalla olevien rakenteiden, hallinnon tai poliittisen kulttuurin tuhoamisen ohella myös positiivisia, vaihtoehtoja tarjoavia, konstruktii-

visia piirteitä. Koska uuden rakentaminen voi olla aikaavievä prosessi, on varsin kyseenalaista, voidaanko vallankumouksen määrittelyssä asettaa yksiselitteistä aikarajaa. Kyse on pikemminkin siitä, onko muutoksen lopputulos, jota vallankumousideologia tai -liike on alun perin tavoitellut, saavutettu välittömästi tai välillisesti vallankumoustoiminnan avulla. Toisin sanoen perimmäinen kysymys siitä, olisiko muutos voinut tapahtua ilman vallankumousta, määrittelee viime kädessä myös käsitteen rajoja.

Muutoksen toinen tärkeä ulottuvuus liittyy toiminnan oikeutukseen, eli siihen, että sen on palveltava kokonaisuudessaan yhteiskunnan enemmistön etuja. Legitimaatio riippuu vastaavasti muutoksen päämäärästä, jonka saavuttaminen taas voi tapahtua ajallisella viiveellä, mutta muutoksen suunnan on oltava päämäärän kanssa yhtäpitävä. Siten vallankumouksellisen transformaation legitimaatiopohja voi laajeta ajan mukaan tai, jos muutokset jäävät toteutumatta, supistua. Täten nykyajan lietsottujen levottomuuksien populistinen nimittäminen vallankumouksiksi joutuu melko pian yhteiskunnallisen uudelleenarvioinnin kohteeksi.

Lähteet

- Almond, Mark (1999), *Vallankumous: 500 vuotta taistelua muutoksen puolesta*. Helsinki: Otava.
- Arendt, Hannah (1963), *On Revolution*. London: Faber and Faber.
- Chiot, Daniel (1999), What happened in Eastern Europe? – *The Revolutions of 1989*. Red. V. Tismaneanu. London-New York: Routledge, 19–50.
- Engels, Friedrich, *Der Schweizer Bürgerkrieg*. *MEW Band 4*, 396–397.
- Filozófiai Kislexikon*. (1972) Red. Györgyné Szigeti & Györgyné Vári & Árpád Volczér. Budapest: Kossuth.
- Földalatti vonalak* (2000). G. Demszky, L. Rajk, E. Sasvári (toim.), Pécs: Jelenkor.
- Haraszti, Miklós (2004), A civil kurázsitól a civil társadalomig. – *Szamizdat. Alternatív kultúrák Kelet és Közép-Európában 1956–1989*, Budapest: Stencil Kiadó, 74–90.
- HírTv 23.10.2006: Híradó21.
- Magyar Nemzet* 3.3.2007, 24.10.2006.
- A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1956–1962*. (1973) Budapest: Kossuth.
- A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1985–1989*. (1994) Budapest: Interart.
- A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezetötöteleteinek jegyzőkönyvei* (1993) Red. Sándor Balogh & Vágy Karola Némethné & Levente Sipos. Budapest: Intera.
- Marx, Karl, *Klassenkämpfe in Frankreich 1848 bis 1850*. – *MEW Band 7*, 80–90.
- Marx, Karl – Engels, Friedrich (1972), *Werke*. Berlin: Dietz Verlag.
- Miklóssy, Katalin (2006), Unkarin keskeneräinen demokratiokehitys. – *Kanava 8/2006*, 527–529.

- Motyl, Alexander J. (1999), *Revolutions, Nations, Empires: Conceptual Limits and Theoretical Possibilities*. New York: Columbia University Press.
- Népszabadság 8.2.2007, 5.3.2007.
- Novák, Zoltán (2002), *Az MSZMP Budapesti Reformköre: A reformköri mozgalom szerepe a magyarországi rendszerváltásban*. Budapest.
- O'Neil, Patrick (1998), *Revolution from Within: The Hungarian Socialist Workers' Party and the Collapse of Communism*. Cheltenham: Elgar Pub.
- The Oxford Dictionary of English Etymology*. (1966), Red. C.T. Onions. Oxford: Oxford University Press.
- Online Etymology Dictionary, <http://www.etymonline.com/index.php?search=revolution&searchmode=none> (13.1.2007.)
- Országos Választási Iroda http://www.valasztas.hu/parval2006/hu/09/9_0.html
- Parker, David (toim.) (2000), *Revolutions and the Revolutionary Tradition in the West 1560–1991*. London – New York: Routledge.
- Parker, Noel (1999), *Revolutions and History. An Essay in Interpretation*. Cambridge: Polity Press.
- Perelman, Chaim (1996): *Retoriikan valtakunta*. Tampere: Vastapaino.
- Pozsgay, Imre (1998), *Koronatanú és tettestárs*. Budapest: Korona.
- The Revolutions of 1989*. (1999) Ed. Vladimir Tismaneanu. London – New York: Routledge.
- Ripp, Zoltán (2006), *Rendszerváltás Magyarországon 1987–1990*. Budapest: Napvilág.
- Romsics, Ignác (2000), *Magyarország története a XX. században*. Budapest: Osiris.
- Szabó, Miklós (1998), *A klasszikus kádárizmus. – Rubicon 1 /1998*.
- Tilly, Charles (1993), *European revolutions 1492–1992*. Oxford: Blackwell.
- Tóth, Antal (2003), *Revolúció: A Kelet-Európai átlalakulás politika és gazdasági ismérvei: a magyar példa*. Budapest: Új Mandátum.
- Weber, Max (1956), *Wirtschaft un Gesellschaft: Grundriss der verstehende Soziologie*. Tübingen: J.C.B.Mohr (Paul Siebeck).